

TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI VERGİ HUKUKU

DOÇ.DR. ABDULLATİF ŞENER

1954'de Sivas'da doğdu. AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümünden mezun oldu (1977). Maliye Bakanlığı Gelirler Kontrolörü/Vergi MüfettiŐi olarak çalıştı (1978-1980). Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi (1981-1991) ve TOBB Üniversitesinde (2007-2008) öğretim üyeliği yaptı. Maliye Anabilim Dalında doktorasını tamamladı (1987) ve aynı ana bilim dalında doçent oldu (1990).

1991-2007 arasında dört dönem Sivas Milletvekiliđi, Maliye Bakanlığı (1996-1997) ve Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı (2002-2007) yaptı. Bakanlık görevleri sırasında Ekonomi Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Üyeliđi ve Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Üyeliđi görevlerini sürdürdü.

2018'den beri Konya Milletvekili olan Şener, evli ve dört çocuk babasıdır.

Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi, *Sona Doğru Osmanlı*, *Yayımlanan İlk Bütçeler Osmanlı Maliyesinin Şeffaflaşması* adlı üç kitabı ve hakkında Çiğdem Toker'in yazmış olduğu *Abdullatif Şener Adım da Benimle Beraber Büyüdü* adlı bir kitap ile çok sayıda bilimsel makalesi vardır.

Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Hukuku

© 2021, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Kitap Editörü Ahmet Batmaz

Kapak Tasarımı Adnan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Ebru Aydın

ISBN 978-625-449-356-0

1. Basım: Ağustos 2021

tamadres.com

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 45099

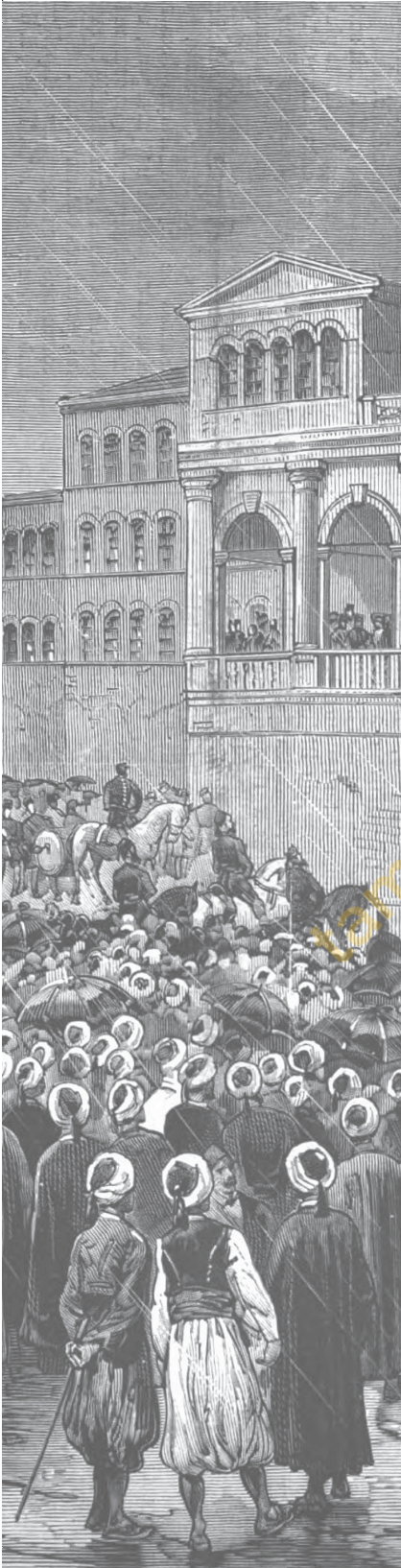
Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Çağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 43949

*Tanzimat
Dönemi
Osmanlı
Vergi
Hukuku*

*Doç. Dr.
Abdüllatif Şener*

ALFA ARAŞTIRMA

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AÜ	Ankara Üniversitesi
b.	Bent
Bkz: bkz.	Bakınız
Bşb. Arş.	İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BÜ	Boğaziçi Üniversitesi
C.	Cevdet Tasnifi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DTCF	Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
f.	Fasıl
Haz.	Hazırlayan
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
İ.	İrade Tasnifi
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İİTİA	İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
KK	Kâmil Kepeci Tasnifi Defterler
m.	Madde
MB	Maliye Bakanlığı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MMD	Maliyeden Müdevver Defterler
MÜ	Marmara Üniversitesi
OBA	Ottoman Bank Archives
s.	Sayfa
Sad.	Sadeleştiren
SBF	Siyasal Bilimler Fakültesi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu
t.y.	Tarih Yok
Yay.	Yayınlayan
y.y.	Yer yok
vb.	ve benzeri

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR, 5

İÇİNDEKİLER, 7

ÖNSÖZ, 15

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT VE MALİ KURUMLARI

I. TANZİMATIN ANLAMI	21
A. Osmanlı Devleti'nde Reform İhtiyacı	21
B. Tanzimat Düşüncesinin Oluşumu	22
C. Mali Islahat Açısından Tanzimatın Önemi	25
D. Tanzimatın Uygulandığı Alan	26
II. MALİYE TEŞKİLATI	29
A. Maliye Nezareti	29
B. Merkezî Komisyon ve Meclisler	30
1. Meclis-i Muhasebe-i Maliye	30
2. Zimemat Komisyonu	31
3. Meclis-i Âli-i Hazain	33
4. Divan-ı Muhasebat	34
5. Diğer Komisyon ve Meclisler	35
C. Taşra Mali İdaresi	36
1. Eyalet Sorunlarının Araştırılması	36
2. Muhasıllıklar Döneminde Mali İdare	38
a) İltizamın Kaldırılması	38
b) Muhasıllıkların Kuruluşu	39
c) Muhasıllıkların Görevleri	41
d) Yeni Mali İdarenin Uğradığı Başarısızlık	42
3. Mali İdarede Değişim ve Gelişmeler.	45

D. Muhasıllık Meclisleri	50
1. Meclislerin Kuruluş Şekli	51
a) Tabii Üyeler	51
b) Seçilen Üyeler	51
c) Meclis Başkanlığı	52
d) Küçük Meclisler	52
e) Üyelerin Maaşları	53
2. Meclislerin Çalışma Usulü	53
3. Meclislerin Görevleri	54
4. Ortaya Çıkan Sorunlar	55
E. Mahalli Meclislerde Değişim ve Gelişmeler	56
III. KAMU GELİR VE GİDERLERİNİN İDARESİNDE MERKEZİLEŞME	60
A. Hazinelelerin Birleştirilmesi.	60
B. Gelir ve Giderlerin Hazineden İdaresi	62
C. Müeyyideler ve İlk Uygulamalar	64
D. Tanzimat İlkelerinde Meydana Gelen Sapmalar.	66
IV. BÜTÇE ANLAYIŞINDAKİ GELİŞMELER	69
A. İlk Osmanlı Bütçesi Tartışmaları	69
B. Bütçe Nizamnameleri	72
V. VERGİ MEVZUATININ OLUŞUMU	76
A. Kanunlaştırma Hareketi ve Vergi Hukuku	76
B. Yasama Organları	79
VI. VERGİ SUÇLARI VE UYUŞMAZLIKLARI	82
A. Vergi Suç ve Cezaları	82
B. Vergi Uyuşmazlıkları	84
1. Vergi Uyuşmazlıklarının İdari Çözümü	84
2. Vergi Yargısı	85

İKİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI BÜTÇE GELİRLERİ

TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI BÜTÇE GELİRLERİ	91
---	----

I.VERGİ, RESİM VE HARÇLAR	93
A. "Vergi" (Ancemaatin Vergi)	93
1. Örfi Vergilerin Kaldırılması	93
2. Tahrir Çalışmaları	95
3. Mükelleflerin Vergi Borcunun Tespiti	96
a) Tevzi Edilecek Toplam Vergi	96
b) Verginin Mükelleflere Tevzii	97
4. Verginin Tahsili	99
5. Yapılan Zamlar ve İndirimler	100
a) Vergiye Yapılan Zamlar	100
b) Vergide İndirimler	101
6. Ancemaatin Verginin Kaldırılması	101
B. Tahrire Dayanan Vergiler	102
1.Yeni Tahrir Çalışmalarının Yapılması	102
2.Tahrir Gereğince Alınan Vergiler	104
a) Emlak Vergisi	104
b) Temettü Vergisi	105
c) Mesarif-i Tahririye	105
3.Dersaadet Vergisi	106
C. Cizye	107
1.İslamiyet ve Cizye	107
2.Osmanlı Cizyesi	108
D. Bedeller	111
1. Bedel-i Nakdi	111
2. Bedel-i Askerî	112
3. Bedel-i Tarik	114
E. Aşar	115
1. Şer'i Bir Vergi Olarak Aşar	115
2. Aşar ve İltizam	116
a) Aşar Tahsilinde Ortaya Çıkan Sorunlar	116
b) İltizam İşlemleri	118
c) İltizam Bedelinin Tahsili	120
3. Tarh ve Tahsil İşlemleri	121
a) Taşir Kuralları	121
b) Aşar Oranı	123
c) Mükelleflerin Ödevleri	123
d) Tahsilin Tamamlanması	125

4. Aşar Tahsil Usulünün Geçirdiği Aşamalar	125
a) Emanet Usulüyle İdare (1840-43)	125
b) İkişer Yıllığına Maktuan İhale (1843-47)	126
c) Beşer Yıllığına Maktuan İhale (1847-53).	127
d) Aynı Tahsilata Dayalı Maktuan İhale ve Emaneten İdare (1853-56)	129
e) Açık Artırma Usulüyle İltizam (1856-61)	129
f) Rumeli'de Köylü Üzerine Maktuan İhale-Anadolu'da Artırma Usulüyle İltizam (1861-71)	130
g) Vilayet Teşkilatıyla Gelen İltizamen veya Emaneten Aşar İdaresi (1871 sonrası)	131
5. Aşara Bağlı Bazı Gelirler	132
F. Ağnam Resmi	133
G. Canavar Resmi	136
H. Gümrük Resimleri	137
1. Genel Özellikleri	137
2. Dahilî Gümrük Resimleri	137
a) Tanzimatın Devraldığı Yapı	137
b) Tanzimat Sonrası Gelişimi	138
3. Haricî Gümrük Resimleri	140
4. Gümrük Resimlerinin İdaresi	144
İ. İhtisap Resmi	146
1. Tanzimat Öncesi İhtisap Resmi	146
2. Tanzimat ve İhtisap Resmi	146
J. Duhan Resmi	148
K. Müskirat Resmi	152
1. Vergi Konusu Olarak Müskirat	152
2. Müskirat İmalinin Vergilendirilmesi	152
3. Müskirat Satışlarının Vergilendirilmesi	153
L. Saydiye Resmi	154
M. Damga Resmi ve Harçlar	155
1. Damga Resmi (Varaka-i Sahiha)	155
2. Harçlar	158
a) Mahkeme Harçları	158
aa) Şer'îye Mahkemesi Harçları	159
bb) Nizamiye Mahkemesi Harçları	160
cc) Ticaret Mahkemesi Harçları	160

dd) İdare Mahkemeleri Harçları	161
b) Nüfus ve Mürur Harçları	161
c) Kontrato Harçları	162
d) Tapu Harçları	163
N. Rüsüm-ı Müteferrika	164
II. VERGİ MUAFİYET VE İSTİSNALARI	165
A. Bölgesel Muafiyetler	165
B. Dinî Muafiyetler	166
C. Vakıf Muafiyetleri	167
D. Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Amaçlı Muafiyet ve İstisnalar	170
E. Yabancı Ayrıcalıkları ve Vergi Muafiyetleri	172
III. MAKTU GELİRLER	176
IV. ÇEŞİTLİ GELİRLER	178

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANZİMAT SONRASI VERGİ SİSTEMİNDEKİ GELİŞMENİN ANALİZİ

TANZİMAT SONRASI VERGİ SİSTEMİNDEKİ GELİŞMENİN ANALİZİ	183
I. OSMANLI MALİ DÜŞÜNÇESİNİN ÇAĞDAŞLAŞMASI	185
A. Mali Düşüncenin Değişimini Sağlayan Kanallar	185
B. Yayımlanan Telif ve Tercüme Eserlerde Mali Düşünce	187
1. J. B. Say: İlm-i Tedbir-i Menzil	187
2. Charles Wells: İlm-i Tedbir-i Mülk	190
3. Mehmed Şerif: İlm-i Emvâl-i Milliye	191
4. J. Garnier: İlm-i Ümur-i Maliye	193
5. B. Franklin: Tarik-i Refah	195
6. Otto Hübner: Fenn-i İdare veya İlm-i Tedbir-i Servet	196
C. Dergi ve Gazetelerde Mali Düşünce	198
1. Takvim-i Vekâyi	198
2. Ceride-i Havadis	199
3. Tercüman-ı Ahvâl	200

4. Tasvir-i Efkâr	201
5. Hürriyet	202
6. İbret	205
7. Terakki	209
8. Şark	211
9. Mecmua-i Fünun	216
D. Mali Düşüncede Değişimin Değerlendirilmesi	217
II. DEĞİŞİMİ BELİRLEYEN ETKENLER	221
A. Kamu Gelirlerini Artırma Zorunluluğu	221
B. Mali Düşüncenin Gelişimi	223
1. Batıda Vergilerin Gelişimi	223
2. Osmanlı Mali Düşüncesinde Batı Etkisi	225
C. Dış Baskılar, Savaşlar ve İç Karışıklıklar	227
D. Toplumsal ve Kurumsal Gelişmeler	230
III. VERGİ SİSTEMİNİN GÖRÜNÜMÜ	234
A. Vergi Gelirlerinin Mali Önemi	234
B. Bütçe Gelirlerinin Bölgesel Dağılımı	236
C. Vergi Gelirlerinin Gelişimi	241
1. Vergi Tasnif Şekillerinin Gelişimi	241
2. Vergilerin Gelişimi	242
D. Bütçe Giderleri Açısından Vergi Gelirleri	257
IV. OSMANLI VERGİ SİSTEMİ VE MUHASEBE	258
ARASINDAKİ ETKİLEŞİM	258
A. Vergi Sistemi ve Muhasebe	258
B. Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti'nde Muhasebe	260
1. Ekonomik ve Kurumsal Değişim	260
2. Muhasebenin Gelişimi	261
C. Tanzimat Sonrası Osmanlı Vergi Sisteminin	
Muhasebeye Etkisi	265
1. Muhasebe ve Osmanlı Vergi Sisteminin Niteliği	265
2. Muhasebenin Gelişimini Etkileyen Tanzimat	
Sonrası Vergiler	267
a) Temettü Vergisi	267
b) Diğer Vergiler	269

D. Vergi Sisteminde ve Muhasebe Usulünde Tıkanma	270
SONUÇ	272
EKLER	275
EK-I Bütçe Gelir, Gider ve Açıkları	277
EK-II Osmanlı Dış Borçları ve Ödemeleri	285
EK-III Bütçe Gelirlerinin Bölgesel Dağılımı	291
EK-IV Maliye Nazırlarının İsimleri, Görev Süreleri ve Maaşları (1838-1909)	331
EK-V Vergi Nizamnamesi	336
EK-VI Hicri ve Rumi Yılların Miladi Karşılıkları	340
KAYNAKÇA	343
ASIL KAYNAKLAR	345
YARDIMCI KAYNAKLAR	358

DİZİN, 367

ÖNSÖZ

İnsanlığın bugün içiçe yaşadığı pek çok kurum, belli koşulların ürünüdür ve belli insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tarihî bir süreç içerisinde şekillenip günümüze ulaşmıştır. Bu nedenle, bugünü değerlendirebilmek, toplumların geçmişini araştırmayı gerekli kılar. Tarih çalışmalarını, insanlığın yalnızca eskiye yönelik meraklarının bir sonucu değil, günümüzü anlamlı kılanın ve anlamının da bir yoludur.

Türkiye’de uzun süre siyasi tarih çalışmalarına duyulan yoğun ilgi nedeni ile Türk toplumunun sosyal ve ekonomik tarihi üzerinde yapılan araştırmalar sınırlı ve yetersiz kalmıştır. Maliye tarihi açısından da varolan bu sorun, konu ile ilgili yeni ve ayrıntılı çalışmalar yapılmasını ihtiyaç haline getirmiştir. Türk vergi sisteminin, bugüne hangi gelişme çizgisi içerisinde ulaştığını anlayabilmek, Cumhuriyet öncesi döneme ait bilgilerimizdeki eksikliklerin tamamlanmasını gerekli kılmıştır.

Tanzimat, Osmanlı Devleti’nin bütün kurumlarıyla yeni bir medeniyete, Batıya yönelişini; vergi düzeni açısından olaya bakıldığında ise, günümüze kadar uzanan gelişmelerin anlamlı bir dönemini ifade eder. Öyle ki, Tanzimat döneminin ilk yıllarında uygulamaya giren özel bir yükümlülüğün ismi olan “Vergi”, bugün tüm kamu yükümlülüklerini kavrayan genel bir kavrama dönüşmüştür. Bu nedenle, çalışmamıza dönemsel bir sınır çizme zorunluluğu karşısında, bu sınırlar Tanzimat dönemi (1839-76) olarak belirlenmiştir.

Araştırmamız üç bölümden meydana gelmektedir. Tanzimat ve mali kurumlarını içeren birinci bölümde, Tanzimatın ortaya çıkışı ve mali reformlar açısından önemi belirtildikten sonra, merkez ve taşra maliye teşkilatı, bütçe, vergi mevzuatının oluşumu, vergi suçları ve uyumsuzlukları incelenmektedir.

Tanzimat dönemi Osmanlı bütçe gelirlerini incelemeyi amaçlayan ikinci bölümde ise, dönem Osmanlı bütçeleri esas alınarak,

vergi, resim ve harçlar geniş bir şekilde açıklanmakta, bağlı bazı idarelerce ödenen maktu gelirler ile daha çok devletin tekel, işletme ve mülk gelirlerini ifade eden çeşitli gelirler kısaca belirtilmektedir.

Üçüncü bölümde, ilk iki bölümde incelenen mali kurumların ve devlet gelirlerinin gelişimi ile bu gelirlerin bütçelerde yer alan görünümünün ışığı altında, Tanzimat sonrası vergi sistemindeki gelişimin analize yönelik olarak, değişimi belirleyen etkenler ve bu değişimin yönü araştırılmaktadır.

Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Sadık Kırbaş, Prof. Dr. Ahmet Kumrulu ve Prof. Dr. Oğuz Oyan'dan oluşan jüri önünde 1987 yılında doktora tezi olarak savunulmuş ve oybirliği ile kabul edilmiştir.

Kitabın kısa zamanda baskısı tükenmiş ve ilgili çevreler tarafından sürekli aranan bir kaynak haline gelmiştir. Bu baskıda bazı ilaveler yapılmış, özellikle uluslararası kongrelerde sunduğum ve yayımlanmış olan "Osmanlı Mali Düşüncesinin Çağdaşlaşması" ile "Osmanlı Vergi Sistemi ve Muhasebe Arasındaki Etkileşim" adlı iki bildiri kitabın ilgili bölümlerine yerleştirilmiştir. Ayrıca EKLER bölümü zengileştirilerek, bütçe gelirlerinin bölgesel dağılımı, bütçe giderleri, bütçe açıkları ile Osmanlı borçları ve borç ödemeleri ile ilgili tablolar 1840-1918 yıllarını kapsayacak şekilde kitabın EKLER bölümüne alınmıştır. Böylece diğer araştırmacıların kullandığı verilerle bu çalışmada kullandığımız veriler arasında okuyucunun karşılaştırma yapmasına imkân sağlanmıştır.

Muhakkak ki, bir eserde yazarı dışında pek çok kişinin emeği vardır. Bu çalışmaya emeği geçenlere de yazarı minnettardır. Özellikle bu kitap üzerinde yaptığım çalışmalar ve siyasetteki yoğunluğum arasında benimle geçirmeleri gereken zamanı kendilerine ayıramadığım eşim Berrin'e, çocuklarım Bedirhan, Şamil, Zeynep Beyza ve Elif Zehra'ya özür borçlu olduğumu düşünüyorum, kendileri tarafından anlayışla karşılanmış olmayı umut ediyorum.

Diğer taraftan Tanzimat Dönemini başlangıç almak suretiyle Osmanlı Vergi Sistemi üzerinde çalışmamı öneren, bilimsel

hoşgörü ve desteklerini esirgemeyen tez hocam Prof. Dr. Oğuz Oyan'a, bilime ve emeğe verdiği değeri tez sonrası Hacettepe Üniversitesi'nde kendi bölümüne atanmamı sağlayarak gösteren Prof. Dr. Sadık Kırbaş'a ve bu çalışmaya övgüsünü cömertçe ifade eden Prof. Dr. Ahmet Kumrulu'ya sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Abdullatif ŞENER

tamadres.com

Birinci Bölüm
TANZİMAT VE MALİ KURUMLARI

tamadire.com

I. TANZİMATIN ANLAMI

A. Osmanlı Devleti'nde Reform İhtiyacı

Osmanlı Devleti'nde birkaç yüzyıldır, III. Selim dönemi (1789-1807) hariç, "restorasyon" amacını aşmamakla birlikte varolan ıslahat çabaları, Tanzimatı ilan eden 3 Kasım 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile yeni bir döneme girer. Mevcut kurumların yeniden düzenlenmesini hedef tutan Tanzimat, Osmanlı tarihinde başvurulan ilk ıslahat girişimi değildir. Son yüzyıllarda tahta çıkan her Sultanın tebaasına zaman zaman adaletli bir idare vaat ettiği dikkate alınırsa,¹ Gülhane Hatt-ı Hümayununun, geçmişte benzeri olmayan yeni bir olay olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bununla birlikte, onu daha önceki ıslahat girişimlerinden ayıran belirgin özellikler vardır. Bu özelliklerin daha iyi anlaşılabilmesi için gerek dış dünyada, gerekse kendi bünyesinde meydana gelen değişikliklere kısaca göz atmak gerekir.

16. yüzyıla gelinceye değin, belli bir tutarlılık gösteren toplumsal düzen, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren çözülmeye başlamış, kurumlar zamanla geleneksel fonksiyonlarını yerine getiremez olmuşlardır. Özellikle gelişen savaş teknolojisi, tımarlı sipahilerin askerî fonksiyonlarını yerine getirmesini engellerken; artan devlet giderleri, çekilen nakit sıkıntısı, tımarların iltizama verilmesine ve tımar sisteminin yıkılışına neden olmuştur. Çöken tımar sistemiyle birlikte Osmanlı toprak düzeni ve üretim mekanizmasındaki dengeler sarsılmış, toprak düzeniyle birlikte toplumsal düzen de sallanmaya başlamıştır.

¹ Halil İnalcık, "Adaletnâmeler", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, 1965 (C.II. sayı 3-4) *ayrībasım*, Ankara, 1967, s. 86.

Bir taraftan sürüp giden savaşlar, öte yandan çeşitli ayaklanmalar ve özellikle Balkanlardaki tebaa arasında, 19. yüzyılda yaygınlık kazanan milli isyanlar, ekonomik ve mali sorunlar içerisinde bulunan bir devlette ıslahat gereğini hep canlı tutmuştur.

Osmanlı Devleti'nin iç sorunlarla uğraştığı böylesine bir dönemde, dış dünyada da önemli değişiklikler olmuştur. Batıda yıkılan feodalite yerini kapitalizme terk etmişti. Avrupa feodalizmi 5.-10. yüzyıllar arasında şekillenip, 11.-14. yüzyıllarında güçlü dönemini yaşamış, 14. yüzyılın sonlarından itibaren çözülmeye başlamış ve 17. yüzyılın yarısı feodalitenin sonu ve kapitalizmin başlangıcı kabul edilmiştir.

18. yüzyılda ise Batı, İngiltere'den başlamak üzere, "Sanayi Devrimi"nde önemli bir yol almıştır. 1735'te eritme fırınlarında odunkömürü yerine kok kullanılarak demir üretiminde yepyeni bir teknoloji geliştirilmiş, yüzyılın ikinci yarısında buhar gücü, sanayide yeni bir enerji kaynağı olarak yerini almış, daha sonra makine dokuma tezgâhları yerine sanayiye sokulmuştur. Böylece eski ve orta çağlara özgü enerji kaynaklarının yerini, kömür ve buhar kuvvetine dayanan bir makineleşme almış, Batıdaki bu değişim, Osmanlı iç dengelerini dışardan sarsacak bir güç oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti, Avrupa feodalizminin güçlü yıllarında kuruluşunu tamamlayarak gelişmeye başlamış, feodalitenin çöküş yıllarında ise en güçlü dönemini yaşamıştır. Ancak Batı feodalizminin güçlü yıllarında bile varlığını sürdüren ve genişleten Osmanlı Devleti, kapitalizm karşısında aynı şansa sahip olamamıştır. Artık Osmanlı'nın karşısında gerileyen feodalite yerine güçlenen kapitalizm vardır. İç dengeler sarsılırken, dışardan kapitalizmin saldırıya geçmesiyle yeniden toparlanabilme fırsatı bile bulunamaz olmuştur.

B. Tanzimat Düşüncesinin Oluşumu

Osmanlı düzeninde meydana gelen sarsıntılara çözüm arama yolundaki çabalara daha 17. yüzyılın başlarında rastlıyoruz. Bu yıllarda yazıldığı tespit edilen risalelerde, tımar sisteminin bozulduğundan söz edilerek, sistemi eski gücüne kavuşturma yolunda önerilerde